

להתיישב בכל מקום וליהנות מכל החירותו. דעת העירוניים לא הייתה נומה מכך ובשנת 1556 הם התלוננו, שהיהודים אינם מקפידים לגור ברחוב שיווד להם. בעקבות תלונתם הוציאה המלכה בונה מסמך שחיבר את היהודים להתרכו באיזור אחד. כתוב-מלכות זה אושר אחר-כך בידי המלכים זיגמונט אוגוסט, זיגמונט השלישי וולדיסלב הרביעי ב-23 במרץ 1635. בק' נמצאה גם מצבח עתיקה משנת 1550.

בתקופה שהעיר הייתה רכושו של הנסיך קורבסקי (1563–1565) ירד על יהודיה צרות רבות. בגלל סכסוך עם המומר לאָרין, ובשל חוכות שתבע מהם הנסיך, נאסרו בראשית يولי 1569 היהודים יוסף בן שלמה, אברהם בן יעקב ובוגדנה (מאטַל) אשת אהרון והושמו בבור שבתחתיו נקו מים וביהם עלוקות. כל בתיה היהודים, החנויות, מרפחי הסחרות ובית-הכנסת נחתמו. על-פי בקשת אהרון בן נתן וישראל המוכס, שניהם מק', התערכו פרנסי לדמיר ופנו לסתורוסטה, וזה הצליח בעורת צו מלכותי, שניתן ב-23 באוגוסט 1569, לשחרר את האסירים ולהסיר את החותמות מן הבתים ומן החנויות. קורבסקי, המליך, שם רשאים לשמור על החוקים ועל זכויותיהם ושאל לנסיך להפר אותו שכן הוא עלול להיקנס.

על-פי ה"לוסטראציה" (מיפקד, סקר) משנת 1570 היו שילם בעל העיר דאו קורבסקי מס מס' 403 בתים, 349 גינות, 139 בעלי-מאלכה ו-111 חנונים. מספרים אלה מצביעים על כך שהקהילה הייתה באוטו זמן עיר גדולה למדרי. אפשר לשער, שבערך שליש ואולי אף רבע מן הבתים וمبין החנונים ובעל-המאלכה היו יהודים. מצבם היה שפיר ובשנים 1583 ו-1589 נזכרה החוכה לשלם מס שניי לבעל העיר עברו החזקת מושרים נוצרים.

על-פי כתוב מלכתי שנtent הממלך זיגמונט השלישי לעיר במרץ 1609 חוויבו היהודים להשתתף בשווה עם העירוניים הנוצרים בתיקון החומות, הסכרים וכשمرة על העיר. כבר במסמך זה היה משומן נטול כבוד על היהודי ק'. הערוניים הטילו על שחלקם באוכלוסייה היה פחות מחצי. העירוניים הטילו על היהודים גם מסים וחובות אחרים במידה גבוהה על מספרם בק' וזכר זה יציר חיכוכים וסכסוכים. שני הצדדים התלוננו בפני המלך ובבקבותתו תיווך נחתם בשנת 1614 הסכם לפיו הותר ליהודים לרוכש בתים בכל איזורי העיר. לגבי החזקת חילוי המלך בעת חניתם בק' הוסכם, שהיהודים ישתתפו בשליש ושתמונהה ועדה, מרכיבת שני נוצרים ויהוד אחד, שתתפלל בנוסא. המס על החנויות נקבע ל-12 גROS ליטאים לשנה, וחכירת המכסים העירוניים אמורה להימסר לנוצרים לפחות שנתיים ואחר-כך לידי היהודים לשנה אחת. כאשר

| השנה | כל האוכלוסייה | יהודים |
|--------------|---------------|--------|
| 1765 | (?) | 827 |
| 1784 | (?) | 230 |
| 1787 | (?) | 291 |
| 1790 | (?) | 428 |
| 1847 | (?) | 2,647 |
| 1897 | 17,697 | 8,521 |
| 1921 | 20,818 | 12,758 |
| 1931 | 27,677 | 12,842 |
| 1937 (דצמבר) | 33,000 | 13,200 |

עד ראשית המאה ה-16 הייתה ק' כפר בנחלותיה של משפחת סנגושקו. בשנת 1510 קיבל הנסיך ואסיל סנגושקו מידי המלך זיגמונט הראשון זכויות עירוניות מגדבורגיות עברו היישוב ורשות לקיים ירידים שבועיים ושבתתיים. בשנת 1563 נתן הנסיך בזיל סנגושקו את ק' למלאכה בזעה תמורה רכוש אחר והעיר הפכה להיות רכוש המלכה. בשנים 1563–1583 הייתה העיר ברשות הנסיך אנדריי קורבסקי (מנסיקות מוסקובה). שקיבל אותה עברו שירותו לממלכת פולין. בשנת 1590 חזרה ק' לנחלות המלוכה.

יהודים התחלו להתיישב בק' לאחר שהפחלה להיות עיר. בשנת 1536, בעת שאישרה המלכה בזעה מחדש את הזכויות המגדבורגיות, כבר ישבו בה יהודים. בכח הזכויות הללו, בין החוכות שהוטלו על העירוניים – תחזוקת הגדרות, הסוללות והסכרים, נאמר: "ובכך גם היהודים צריכים להשתחף". בשנת 1540 השתחטו נציגי יהודי ק', יחד עם נציגים של יהודי אוסטראה, לדמיר ולוצק, במשחת של יהודי הנסיקות הליטאית אל המלך זיגמונט הראשון. בגין העילה שהעליל יהודי מפולין על היהודי לטאט, לפיה הם חוטפים וקונים ילדים נוצרים. מעבירים אותם על דתם ומגניבים אותם אל מחוץ לנסיקות, לחורכיה. באotta עת נתחיוו היהודי ק' יחד עם העירוניים להשתתף בקרבות ההשיהה נגד פולשים שונים, בעיקר הטטרים. לאחר שאליה הובסו ונדחקו הרחק דרומה מזרחה, הוחלה חותם ההגנה הזאת במסים "in natura". בשנת 1547 החליפה המלכה בזעה חלק ממיסים אלה במס שנתי של 1 זהוב אדום עבור כל בית היהודי. מכל זה שוחררו בית-הכנסת ובית הרב. בעניין המס כתבה המלכה, שככל החנויות העירוניות נשארות בעין, ו"שאנו מושאים אותם ליהודים בקובל כמו בערי ליטא האחרות". כמובן, מותר להם להשתמש ברכוש העירוני ולסחור בכל מיני סחורות בתנאי שימושו את כל החותמות יחד עם העירוניים. בשנת 1555 הורתה המלכה בזעה לסתורוסטה של ק' פאלצ'בסקי לאפשר ליהודים

קובל

הפקיד, שכן המצב הכללי היה קשה, בגלל מלחמות השודרים.

היישוב היהודי בק' התואש מהר לאחר גורות ת"ח ות"ט. לקרה שתו השמוני של המאה ה-17 השתחררה הקהילה מכפיפוחה לקהילה לדמיר והפכה להיות קהילה ראשית. שקהילות קאמינ'קושירסקי, וויבקה, מיכנובה וואחריך נסצ'יז' (משנת 1739) כפופות לה. כבר בשנת 1666 חתום הפרסן מק' ישראל בן שמואל בן פרנסי ועד ד' ארצאות על כתוב התהווויות בגין חוב לאציל קוּפֿלְקוּסִקי. החל משנות השמוניים מופיעים פרנסי ק' דרך קבע בתהוואויות ועד ד' ארצאות: בתשרי תמ"ז (1686) — היה זה ר' חיים בן משה משלם, בתשרי ת"ז (1689) — ר' יהושע סgal, בכסלו תנ"ב (1691) — ר' ברוך שייער, בחשוון תנ"ז (1696) — ר' ישעה בן נתן-נטע, בתשרי תע"ג ת"ס (1699) — ר' נפתלי הירץ אשכנזי, בתשרי תע"ג (1712) — ר' ישראל בן יהודה-לייב אב"ד ור'ם והפרנס ר' אברהם בן צבי הורש. המזבח על קברו של ר' ישעה בן נתן-נטע, שנפטר בשנת 1723, עדין נמצאה בק' בין שתי מלחמות העולם.

פרנסי ורבני ק' הגיעו להთהוואויות ד' ארצאות דרך התהוואויות של ועד גليل ווהלין. ואנו מוצאים את חתימותיהם על מסמכים מסווגות אלה. בכינוס שנערך בטרכוביץ' בשנת 1698 חתום ר' נפתלי הירץ אשכנזי (שנזכר לעיל) על הסכמה לספר "עיר בנימין". בכ"ז בטבת תפ"א (ינואר 1720) חתום רבה של ק' על פסק-דין בעניין רב שנדרף בידי הקהלה. באotta שנה חתום ר' לייב בן הרוב על חלוקת מס הולגולות כפי שנקבעה בכניםס בברוטצ'קה. נציגי ק' נוצרים גם בהთהוואויות בשנים 1724 ו-1730 וכן באוגוסט 1758 בכניםס רחמנוב. בעת שנדונו חוכות הגיליל וניתן יי'פּוּרְכוֹה לנאמן של ווהלין, משה בן מndl, להסדר עניין זה. על המסך חתמו פרנסי ק' יונה בן אברהם ושולום בן אלעזר.

בשנת 1744 כילתה שריפה את בית-הכנסת שנבנה בשנת 1660 ונשרפו התערות וכתבי-הזכויות של יהורי ק' מקדמת-דנא. פרנסי הקהלה רשמו אירוע זה בשנת 1745 בספרי-העיר בלודמיר. בשנת 1765, לאחר שכטולו הווודים, ערך השלטון הפולני מפקד וחתמו עליו הרוב יקוטיאל בן יוסף פרנס החודש איביגדור בן סנדר. בשנת 1790 כיהן כרב בק' יעקב כהנא והוא נתן את הסכמתו ל"ספר הרפואות" של ד"ר משה מרקונה, שנדרס בפּוּרְצָק. כהחולקה מלכת פולין בפעם השלישייה, בשנת 1795, נכללה ק' בתחום הקיסרות הרוסית. בשנת 1799 נמנו בעיר 11 איש במעמד סוחרים, כולם יהודים, ואילו 811 יהודים נמנו במעמד העירוניים, לעומת 1,308 נוצרים. מספר היהודים גדל במסה ה-19^o, ביחס בסוף המאה, לאחר שהיא הייתה ק' לצומת חשוב של מסילות-הברזל. בק' התיישב

יהיה צורך להטיל מס עירוני חדש יהיה הדבר טעון אישור הנ במוועצת העיר והן בהנהגת הקהלה. בזמן בחירת מוועצת עירונית חדשה ומסירת דין-וחשבון כספי על העבר יהיה נוכח נציג היהודי (נאמן). בהסכם זה, שאושר מחדש בשנת 1660, נאמר, שהוא נכתב בשלוש שפות: פולנית, רוסית וערבית.

ברם, ההסכם זה לא הפסיק את הסכסוכים ובשנת 1616 שוב התלוננו העירוניים בפני המלך, שהיהודים מרוששים את הנוצרים בכך שהם הוכרים את מסי המלוכה, רוכשים בתים ובתי-מרוח ומסרבים להשתתף בשיפורן החומות ובשמירה. המלך מינה וודה בודקת ובשנת 1619 הוציאו חבר מלכות בו הורה להוציא מיד היהודים את חירות מסי המדרינה. בעלי-המלך נאכלו החיטאים, חברי הצכים של החיטאים והפרונים, שביקשו לפגוע במתחריהם היהודים, השיגו בשנת 1618 כתוב מלכותי שבו נתחייבו בעלי-המלך היהודים לשולם לאגדות אלה דמי-חבר, הגם שאלה לא קיבלו לשורתיהם יהודים. למעשה התהווות בעלי-המלך היהודים לשולם מס לאגדות הנוצריות.

בתקופת מרד חמלניצקי (1648–1650) נפוגעה ק' קשה. על-פי תלונתו של הכהן הקתולי המקומי, שנרשמה בספריו העיר לרודמיר בשנת 1648, סייעו העירוניים, שהיו ברובם פרטנסטים, בידי הקוזקים להטבח את היהודים והקתולים העניים בנهر, שכן לאלה לא היו אמצעים לבורוח. מכאן אפשר להבין, שהamideים בrhoח מערבה וניצלו. על-פי מפקד שנערך בשנת 1651 נשאו בקובל רק 20 בתים של יהודים, כחמשית עד שביעית מכל בית היהודים בעבר. המלך יאן קזימיר קבע בשנת 1650 הנחות במשים, ואת היהודים "אשר חיים רק מנדבות או מהתיבה (צדקה)" שחרר למגרי. וליהודים האחרים הקטנים את נטל המשים להגנת העיר לרבע זוהוב. הוא גם חזר ואישר את זורותם להישפט בפני רבנייהם, ובמקורה של סכסוך עם נוצרים ישפטו סגן-הסתורטה בנווחתו של נציג היהודי.

בשנים 1659–1661 פרץ סכסוך בין היהודים ובין הכהן הקתולי בגין חכיעותיו של זה שהיהודים ישלו לנכסייה כסף ומוצרכים שונים; עוד תבע הכהן שהיהודים ייפרעו הלואה לפני מועד פירעונה. כדי להציג את מבקשו עיבכ הכהן את השלמת בנין בית-הכנסת וסגיר אותה. סגן הסטורטה, שבפניו הובא הסכסוך, פסק לטובות היהודים וכן עשו גם פוקדי המלך (לוסטראטורים) בשנת 1661. בשנת 1710 התאחד הסכסוך עם העירוניים בעניין המשים. מפסיקתו של סגן הסטורטה ניתן ללמידה, שמספר היהודים היה גדול יותר מאשר מספר הנוצרים והם שלטו בענף המשקאות. היהודים חוובו לשלים שניר-שלישים ממיסי העיר, כולל הווצאות החזקה הסכר על הנهر טוּרְיה, וכן את הווצאות השימור החזקה בטחנות-הממחה. את ה修炼ה בעניין התביעה שהיהודים השתלו על המ撒חר בשוק דחה

הציוניים, הנקיך גלר, ביחס-ספר עברית והפוך להיות מרכזו של פעילות ציונית בקרב הנוער והילדים. בשנת 1902 הגיעו לכאן המורה לעברית איש מס' מלך, שיסד מאוחר יותר בית-ספר, ששימש בעבר מועדון לנוער הסוציאליסטי של מפלגת צ"ס (ציונים-סוציאליסטים) וה"בונד". בשנים 1905–1906 אידגן הבונד شبירות, הפגנות ותהלוכות, שפוזרו בכוח בידי המשטרה הצארית, ורבים נאסרו והוגלו. בשנת 1905 ארגנו ה"בונד" ומפלגת צ"ס הגנה עצמאית יהודית מצויה בנסחק, אך לאחר שלא קרה דבר היא התפרקה.

בק' היו בת-כנסת ומדרש של סיעות חסידיות שונות (טריסק, נסכין, ריזין ועוד), של בעלי מקצוע שונים וגם בית-כנסת גדול, שנבנה במקום היישן שנשרף. בשליחי המאה ה-18 כיהן ברבנות ר' מרדכי "הזקן" מנסכין (1800–1748). אחיו ר' יעקב אריה שפירא (1780–1830) ובשנות השבעים של המאה ה-19 כיהן ר' יהודה אריה שפירא. משנת 1899 כיהן בתפקיד הרב משה זקהיים, ומשנת 1903 – חתנו, הרב יוסטוב ליפמן שיק. ערב מלחמת העולם הראשונה העביר ר' יעקב ליליב טברסקי, הרב מטריסק, את חצירו לק' וושב בה עד פטירתו בשנת 1918. גם בנינו, ר' נחום טברסקי ור' זאב (ולולה) טברסקי, ישבו בעיר.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה היה צומת מסילות הברזל של ק' למרכז סואן, שכן צבא רוסי רב עבר שם בדרכו לחזית. המסחר פרח והסתורנים היהודיים נהנו מכך. באמצע שנת 1915, כשהחל מפנה בחזית, נכשלה העיר – בלילה שבין 24 ל-25 באוגוסט – בידי צבא אוסטרו-גרמני. בעיר הוקם מושל צבאי גרמני ובפרורו "החולות" – מושל צבאי אוסטרי. לראש-העיר מונה היהודי מראשי הענסקים הציוניים במקומם ויחד עם הרבי יצחק שאול קראוזה ייצג את היהודי בעיר בפני שליטונות הכיבוש. יהודים הצטרפו לשורות המשטרה האזרחית וטגן המפקד שלה היה היהודי. החרמות המזון בידי המושל הצבאי והניטוק הגיאוגרפי מן העורף, שנוצר בעקבות המלחמה, גרמו מחסור חרום במוצרים והורידו את המסחר והמלאכה לשפל המדרגה. בעיר השתרד רעב ופֶרְצָוּ מגיפות. החטיפות התוכפות לעבודות כפייה בכיכוריים פגעו קשה בצייבור היהודי, עד שהוסדר הדבר בעדרות ועדות-עבודה ציבוריות שהוקמו. כדי להתגבר על הרעב הוקמו מטבחים עממיים וכדי להילחם במגיפות אורגנו יהודות תברואה מיוחדות, שטיפלו בניין ובabitute וdaggo בלבד את החללים במחלות מידבקות. השלטון האוסטרו-גרמני נשאר בק' עד מאי 1919. אז נכנס לעיר הצבא הפולני וחיליו ירו והרגו שני יהודים. בקץ של אותה שנה נכנסו לק' הבולשויקים ונשאו בה עד ראשית שנת 1920, כאשר שכנו הפולנים. בהשתדרות ראש הցיר יהודית והנוצרי מנעו

יעקב אהרון אנטין, אחד הקבליים הגדולים, שעסוק בין השאר גם בהנחת המסלות. אנטין היה בעל מפעל בנייה רבים והעסיק בהם יהודים רבים. הוא עשה גם רשות בתחום הצדקה והעזרה הסוציאלית, עד פטירתו בשנת 1898.

בשנת 1857 כילה שריפה גדולה בתים ורים ואת רוב בתיה הנטה. אבל העיר שוקמה מהר. באמצע המאה ה-19 החלו השלוטונות לבנות בה קסיקטיניס ובירר שבו דרך קבע גודדים של הצלב הרוסי. אלה היו מקור פרנסת החשוב ליהודי המקום. למורתה שהיהודים היו רוב באוכולסיה, הם לא היו מיוצגים כראוי בМОועצת העיר; את נציגיהם מינה השלטון מבין עשרי המקום. פרט לקלובלות עבור הצלב היו בידי תעשיינים יהודים טחנוטיקמה. משרופות "י.ש."

מבשלות בירה ומפעלים להפקת שמן ולעיבוד עורות. בשנת 1882 נוסדה חברת "ביקור חולמים", שהפעילה בית-חולמים ובית-מרקחת שחילק את תרופתו בחינם. בשנת 1900 נבנה נניין מיוחד לבית-החולמים מכסי מס ה"קורובקה" וმתרומת בעיל-אחווה היהודי. חברת "לינת צדק" הווותיקה עברה או תחלה מודרניזציה, לאחר שנבחר ועד ציבורי כדי לנהלה, ואז הורחבה גם הטיפול בחולמים בשיטות מודרניות רפואיות. בשנת 1891 נוסדה קופת אשראי הדדי ובראשית המאה ה-20 היו בה 280 בעלי- מנויות.

מלבד החדרים היה בק' תלמוד-תורה לילדי עניים וכן 150 תלמידים. תנאי הלימוד היו פרימיטיביים והשיטות מושונות. בשנת 1893 כמה קבוצת משליכים צערויים ויסודה אגדודה בשם "משכיל אל דל" ו"חדר מתוקן" לנערים, שלמדו בו, נוספת על לימוד קו"ש, גם עברית, רוסית ולימודים כלליים. האגדודה דאגה גם להלבשתם ולהזנתם של הנערים העניים. חדר זה עבר בראשית המאה ה-20 לרשות האגודה הציונית "קול ציון". מלבד מוסדות אלה היו בק' שני בת-ספר פרטיטים יהודים, אחד לבנות והשני לבנים, וישיבה מיסודה של משפחת אנטין. ילדים יהודים למדו גם בכתיה-הספר הממלכתיים; בנות ובנות בקרוי בגימנסיה לבנות על-שם ד"ר פירוגוב, ואילו בגימנסיה הרוסית לבנים הוגבל מספר התלמידים היהודים ל-10%. בשנת 1900 יסדה קבוצת ציירות יהודית, מכתחים עשרים, ביחס-ספר מקצועני לנערות ללימוד תפירה וריקמה; בכתיה-

ספר זה למדו גם למידות כללים ועברית. בשנת 1894 נתkiemה האסיפה הראשונה של "חובבי ציון" בק', אך האגודה החלה לפעול רק בשנת 1896. בשנת 1899 נפתחו שיעורי-ערב למוגרים, שנערכו בשבת. למדו בהם תנ"ך ותולדות ישראל ובמושאי-שבת – חשבון מדעים. נוסדו ספרייה ומועדון, שהוסווה כ"בית-היהודי", בראשו עמד פנחס לשבסקי, שהתרפרס לאחר הפוגרים בקישיניב כדי שהתנקש בחיו של עורך העיתון האנטי-שמי קרוושבאן. בשנת 1905 פתח אחד מראשי

קובל

בתקציבה במוסדות הציבור היהודיים. למשל, בשנת 1932 הקציבה הקהילה סכומים שבין 500 ל-1,500 זהובים לבית היתומים, למושב-הזקנים, ל"טאוז", ל"לינת צדק", לקופות גמ"ח, וגם למוסדות חינוך: הגימנסיה ושוני בת"הספר של "תרבות", התלמוד- תורה ו"אורט". באותה שנה מחק הוויי-בודה מרשותה הקציבה את התזרומות לקרנות (הקרן הקיימת, קרן טרומפלדור, "החלוץ") וכן ליוואו. באותה שנה (1932) הייתה התקציבה של הקהילה 193,000 זהובים בסעיף ההכנסות. הרוב בא מסטס'ישרים — 40,000 זהובים, משחיטה — 55,000 זהובים, מתשלומים לבית-החולמים היהודי — 70,000 זהובים. ההוצאות היו בערך בית-החולמים היהודי — 72,000 זהובים, לשכר השוחטים והרב המשוחץ וכן, כפי שנאמר לעיל, למוסדות ציבור וחינוך. בספי הקהילה לא כיסו את כל צורכי הסעד וחלק מן הנזקים הסתייעו בתזרומות שנשלחו מועדי העזרה של יוצאי ק' בצפון אמריקה. בבחירות האחרונות להנגת הקהילה, שנערכו בשנת 1937, התחרו 8 רשימות. הרשימות הציוניות זכו ברוב; בלבדם נקבעו 2 מועמדים ("בונד" ו-2 נציגים מכל אחת מן הרשימות של בעלי-ה מלאכה ושל הסוחרים הזרים. בכחירות אלה השתתפו גם יהודים נסכיז', שסופחו לצורך זה לכאן.

לאחר שתמה מלחמת העולם הראשונה על ספיחיה, הוחל בשיקום הכלכלה וחיה הציבור. בהתחלה תמכה הגיינט במוסדות החינוך והסעד ותחזק אותם; אחר כך עבר לעזרה קונסטרוקטיבית — סיוע לפיתוח בעזרת בנקים עיריים ו קופות גמ"ח. במילפק שunnerך בשנת 1921 נמנו 317 מפעלים, שוכנים היו לא מיתרו של דבר בת"מלאכה קטנים שעסקו בעיבוד תוצרת חקלאית (טחינת קמח, עיבוד עורות, הפקת שמן ועוד). מפעלים אלה עבדו לספק תעשייה ובערך 2,000 בת"מלאכה. בין המפעלים הגדולים היו 2 מנורות (אחת מהן בבעלויות יהודית) ו-6 טחנות-קמח (כולן של יהודים). בין המפעלים הקטנים, שהשתיכו כולם ליוצרים (להוציא האחראונים). היו: 2 מפעלי שמן, 2 מפעלים לעיבוד עורות, 2 לייצור צמר-פפן, 2 לייצור תיקס וארכנים, 2 לייצור סבון, 2 לייצור לבנים, 2 בת"דפוס, 2 מפעלים לייצור מיסודה ו-3 לייצור בטון.

בענף המסחר הסיטוגני שלטו הקニア והיצוא של בקר. סוחרי ק' רכשו בחמות בעיירות הנפה וייצאו אותן בעיקר לפולין המרכזית והמערבית. ענף אחר היו התבואות, שאת מרביתן טחנו במקומם ואת הקמח ייצאו לפולסיה ולמחוז וילנה. בין הפירות בלט ייצוא הדובדבנים, שהסחר בהם

ראשי הצבע הפולני את מעברם של גדרי באלאחוביץ', שערכו פרעות והרגו יהודים רבים באיזור שמצפון לו.

בין שתי מלחמות העולם

בשנים הראשונות של השלטון הפולני היה בק' סגן-ראש עיר יהודי ונציגים יהודים ישבו בהנהלת העיר ובמושצה. כך היה עוד לאחר הבחירה לעיריות שנערכו בשנת 1925. אבל בינוואר 1927 נתמנתה מועצת עירייה חדשה ובה היו רק 9 יהודים — מבין 24 חברים. מועמדותה של יהודו לתפקיד סגן ראש העיר הוכנסה בידי הרוב הלא-יהודוי. בשנת 1928 היו חברים במועצה 12 יהודים, מתקן 24 חברי המועצה היהודי אחד היה חבר הנהלת העיר (לאווניך). אך שוכן לא היה סגן ראש עיר יהודי. בשנת 1932 היו במועצה רק 10 יהודים ושוב כיהן היהודי בתפקיד סגן ראש העיר. ואילו בשנת 1937 ירד מספר הנבחרים היהודיים למועצה ל-8 יהודו אחד כיהן בהנהלת העיר (לאווניך).

השתתפותם של היהודים בעירייה הייתה חסוכה, שכן הם יכולו להיאבק בה על הקצבות למוסדות הציבור היהודיים בסיר. באופן כללי ניתן לומר, שלמרות שהיהודים הם ששלימו את רוב המסים לעירייה, הקצבות ניתנו למוסדות היהודיים היו קטנות בהרבה מאשרו למוסדות הציבור האחרים. אבל גם לאחר שאושרו הקצבות, לעיתים לאחר מאבק חריף, הן קוצצו וצומצמו לא פעם בידי מושלי הנפה והמחוז. בשנת 1927, למשל, היו הקצבות למוסדות היהודיים רק 3% מכלל התקציב העירייה (24,000 זהובים מתקן 800,000). בשנת התקציב 1928/29 ביקשה העירייה להקציב למוסדות היהודיים 1.5% מתקציבה (18,975 זהובים מתקן 1,265,000). אך הויי-בודה (מושל הממחוז) הוריד את התקציב לשנייש — 0.5% (6,325 זהובים). בשנת 1932 שוכן גדרה התקציב לשנייש 33,000 (1,100,000). ואילו במשך התקציבים 1936/37 ואילך ירדו שוכן התקציבים מ-0.5% בלבד (בערך 6,500 זהובים). הכספי שהקציב העירייה יudo לבתי-היהם, לבתי-הספר של "תרבות", לבתי-החולמים היהודיים, למושב הזקנים, ל"אורט", לתלמוד- תורה, ל"טאוז". סכומים קטנים הוקցבו למוסדות שונים אחרים. שלא ככמהות אחרים, לא היו בק' ב-1917 בחירות דמוקרטיות להנחלת הקהילה, שכן העיריתה נתונה תחת כיבוש אוסטרי. הבחירות הדמוקרטיות הראשונות להנגת הקהילה נערכו רק בשנת 1928. 12 הנבחרים באו מ-11 רשימות, שייצגו את הציונים, האורתודוקסים, "בונד", את הסוחרים הזרים, בעלי-ה מלאכה ועוד. הפיצול הרוב הזה נמשך גם בבחירות שנערכו בשנות השלושים ושיתק בדרך כלל את פעילותה של הנהגת הקהילה. הקהילה תמכה



קובץ של תלמידי בית-הספר העברי "הרצליה" בקובל (ספר חכורי קובל)

גם הוא נסגר כנראה ובשנות השלושים לא התקיימעו עוד אחד המוסדות הווותיקים בק' היה התלמוד תורה; תלמידיו היו מבני-העניים והמוסדר נאבק בקשישים כספיים. במחצית השנייה של שנות השלושים נפתח לו סניף, ושתיהן התקיימו עד ספטמבר 1939. להלן מספר התלמידים שלמדו במוסדות החינוך בק' בשנת 1937:

| שם בית-הספר | מספר התלמידים |
|----------------------------|---------------|
| הגימנסיה העברית | 242 |
| בית-ספר עממי עברי "הרצליה" | 280 |
| בית-ספר עממי-ערבי "קלומל" | 300 |
| תלמוד תורה | 184 |

סניף הסתדרות "תרבות" בק' החזיק ליד הגימנסיה העברית ספרייה יהודית, שהיתה הגדולה ביותר בעיר; היו בה 2,500 ספרים בעברית ובუרך 2,000 בפולנית. הסניף קיים גם "בית-עם" ובו פעל אוניברסיטה עממית, שבמסגרתה ניתנו הרצאות, התקיימו דינונים והיה גם מועדון אורח. פעולות הדrama של חובבים ראשיתן בחוג לדרמה שהוקם עוד בימי הכיבוש האוסטרו-גרמנית. החוג

הסתכם ב-400,000 זהובים לשנה. 80% מן המסחר היהודי היו בידי יהודים.

בק' היו כ-800 בתים-מלוכה רשותים, שהתחולקו כדלקמן: 94 סנדליות (97% מהן של יהודים), 10 תפרים (כולם יהודים), חיטאים (90% יהודים), 121 נגרים (רוכם גדול, 97%, יהודים), 8 מסגרים (6 מהם יהודים), 5 צלים (כולם יהודים) ו-20 מאפיות (14 מהם של יהודים). מלבד אלה היו עוד 5 בתים-מלוכה לעבודות צורפות (והכ'), 2 לעיבוד נחושת ו-5 לרוצענות — כולם של יהודים.

הפעולות הכלכלית היהודית הסתיימה בכמה מוסדות כספיים. עוד לפני מלחמת העולם הראשונה היו בק' בנקים יהודים, אך אלה נסגרו בידי המלחמה. בשנת 1921 נפתח הבנק העממי ביוזמת אגודות בעלי-הملוכה ובתמיינט הגיונית. במשך שנות העשרים נפתחו בנקים נוספים: בשנת 1925 — הבנק הכללי של אגודות הסוחרים והבנק הקואופרטיבי לדיסקונט; בשנת 1926 — קופת הגמ"ח, אף היא בתמיינט הגיונית, וכן קופת החיסכון העירונית שבניהול העירייה, אשר סוחרים אמרדים ובבעלי מפעלים געורו באשראי שהעניקה. בשנת 1937 נסגרו הבנק הכללי (של הסוחרים) והבנק לדיסקונט. קופת החיסכון העירונית הייתה ב主编יק של חיסול. עד ספטמבר 1939 המשיכו להתקיים רק הבנק העממי וקופת הגמ"ח.

בין שתי מלחמות העולם פעלו בק' כמה מוסדות חינוך יהודים. בשנת 1917 נפתחה קלה ארליך בית-ספר חיכון היהודי שפתחה ההוראה בו היתה הרוסית. בשנת 1921 עבר מוסד זה ללמד בשפה הפולנית וזכה בשנת 1928 להכרה ממלכתית בתחום התרבות שלו. לימדו בו גם גם לשון עברית, חנ"ך ותולדות ישראל. מספר התלמידים היה קטן יחסית.

בשנת 1921 נוסדה גימנסיה עברית שסופהה לרשות "תרבות", והיתה אחת ממשתי הגימנסיות בוולין (השנייה הייתה ברובנה). כבר בשנת הלימודים הראשונה היו בה 200 תלמידים בבחמש כיתות. בכל שנה קיומה, עד ספטמבר 1939, היו בה כל היכרות התיכניות. במרוצע למדו בה מדי שנה 250 תלמידים. בשנת 1934 זכתה הגימנסיה העברית לעבר לבניין מיוחד. בשנת 1919 נפתח בית-ספר העברי "הרצליה" וכעבור שניםים בערך, בשנת 1922, נפתח בית-ספר עברי שני ("קלומל"). לידם פעלן, בעיקר בשנות השלושים, גני-ילדים עבריםים של "תרבות". בשליחי שנת 1924 הוקמו "צעיר-ציון" בית-ספר עברי שלישי, שנחנך בידי היהודים, עד שהאחרון הפסיק לחתוך בו והמוסדר נסגר. נעשו ניסיונות לקיים בק' בית-ספר יידי ובמשך זמן מה, בראשית שנות העשרים, אמן פעיל מוסד כזה בימון היהודי, אך לאחר שהופסק הסיום הוא נסגר. "צעיר-ציון" ביקשו לחדר את פעולתו של בית-ספר זה, אך רק "צישא", שפתחה בק' סניף בשנת 1926, הצליפה לקאים מוסד כזה.

לאחר פסח 1894. בראשית המאה ה-20 תמן בפעילות זו את רב העיר משה זקהיים. בשנת 1902 היה פעיל פנהס דשבסקי סטודנט, שהתנקש בשנת 1903 בחויו של עורך (העיתון) האנטישמי קרוושבאן. באוטה שנה עלו שניים לארץ-ישראל בעורות אגודה "חובבי-ציון" והתיישבו במושבה רחובות. עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה התרcosa הפעילות הציונית בתחום החינוך וההסברה. בין השאר הווקם אז בית-ספר עברי, "משכיל אל דל", נפתחה ספרייה והתקיימו הרצאות ונשפים.

בשנת 1904 הוקם סניף "הובנד" וכעבור שנה, בשנת 1905, אירגן شبיתת בנאים. כשהחל גל הפוגרומים, אורגנו חברי "הובנד" הגנה עצמית. הם ניהלו ויכוחים ערים עם אנשי השמאלי הציוני, הציונים הסוציאליסטים (צ"ס). שהחלו לפעול אז בק'.

לאחר הצהרת בלפור (1917) הקימו הציונים בק' ועוד מאוחר, אך זה לא החזיק זמן רב והתפלג. בשנת 1919 נוסדה מפלגת "צעיר-ציון"; בשנת 1921 הוקם סניף של "התאחדות", ובשנת 1926 סניף של "פועלי-ציון". אלה האחרונים היו פעילים בסניף "צישא" ובטיפול בעניין בית-הספר היהודי בשנות העשרים. בשנת 1918 הוקם סניף "החולץ" ובשנת 1921 עלו שניים מחבריו לארץ-ישראל. בשנת 1923 אורגן "החולץ" מחדש וחבריו יצאו להכשרה, בעיקר לקיבוץ קלוסטקה. בשנות השלישי של שנות העשרים נוצר ציוני עלי-מפלגת, אלא שהיא לא החזיקה מעמד זמן רב.

בק' היה סניף גדול של ההסתדרות הרוויזיוניסטית (אחריך הצה"ר) ובשנת 1928 – קן של "בית"ר". זה האחרון מנה בשנות השלישי של 400 חברים. בראשית שנות העשרים נוצר קן של "השומר-הצעיר" ובשנת 1925 התאחד זה עם הצופים; בשנות השלישי של 700 חברים. בשנת 1930 הקימו היהודים בוגרי הגימנסיות בק' אגודה נוער ציוני על-מפלגת, אלא שהיא לא החזיקה כדלהן:

לקונגרס הציוני ה-17 (1929) הגיעו 312 איש. הציונים הכלליים הגיעו 89 קולות; המזרחי – 92; רוויזיוניסטים – 96; התאחדות השומר הצעיר – 29; פועל'ן ציון – 6. לקונגרס ה-18 (1937) הגיעו 1,114 איש. הציונים הכלליים הגיעו 226 קולות; המזרחי – 180; מפלגת

המשיך לפועל גם בין שתי מלחמות העולם, בהדריכתו של שחון מקצוע. הרכבות מן ההציגות היו קודש למפעלי סעד ותרבות. בסוף שנת 1928 הוקמה "הסטודיה הכימיה" שהתחנלה בשפה העברית; השחקנים החובבים באור מבין בוגרי בית-הספר העבריים בעיר. מלבד כל אלה ביקרו בק' להקות תיאטרון מצוינות יהודיות, כגון של אידה קמינסקה, קלה סגלוביין זיגמונט טורקוב, וגם אמנים ייחדים, חונים מפורה-סטם ועוד. בשטח המוסיקלי יש להזכיר את מקהלה "הומויר", שהיתה יהודה בכל ווהלין, ואת האיגוד הדрамטי-מוסיקלי המקומי. הוותיק מבין מועדוני הספורט היהודיים שפעלו בעיר היה מועדון "חשמונאי", שהיתה לו, בין השאר, קבוצת כדורגל שהתחנלה במסגרת הליגת מחוז ווהלין.

בק' הופיעו שני שבועונים בידייש. הראשון היה "קאוולער שטימע" ("קובל קובל") בערכתו של יעקב בוראך, שהחל להופיע בסוף שנת 1927 והתמיד בהופעתו עד סוף שנות השלושים. השני היה "אונזער לעבן" ("חינו") בערךת מרקוס רוזן, שהחל להופיע בספטמבר 1936 והתميد גם הוא בהופעתו עד סוף שנות השלושים. בין מוסדות הסעד יש לציין את בית-היתומות, שפעל בפיוקה הוועד המקומי של "צנטוס", ומושב הזקנים, שניהם מראשית שנות העשרים. מוסדות אלה נתמכו בהקצחות של הקהילה, העירייה, המרכזים הארציים, וכן במגבויות ותרומות אחרות מצוא.

בין מוסדות הסיוע הרפואים כלט בית-החולמים היהודי, שהיה בשנות השלושים מוסד מודרני ובבעל רמה רפואי גבוהה. סניף חברת "טאז" החזיקה מרפאה לניצורים גם אותה. פיקחה על בריאותם של 1,000 תלמידים יהודים. בקץ אירגנה החברה קיטנות לילדיים. "לינת צדק" החזיקה בית-מרקחת וחילקה חלק מן התutowרות חינוך לנזקים. ליד איגוד בעלי-ההמלכה פעלת קופת-חולמים שטיפלה בחבורה.

כפי שהזכיר לעיל כיהן ברבנות בימי מלחמת העולם הראשונה הרב יצחק שאול קרואה, שהיה פעיל בענייני הציבור היהודי וייעז אותו בפני המשלט האוסטרי-גרמני. לידו כיהן הרב ישראל משה גזוניק, בעל רישוון לכהן כרב מטעם. כרב שלישי כיהן, החל משנת 1911, ר' אליעזר ניצברג. מחברים של שלושה ספרים: "דמשק אליעזר", "דבורי אליעזר" ו"תורת אליעזר". הר' ניצברג נפטר בשנת 1935, והרב גוזניך נפטר בשנת 1937. בין שתי מלחמות העולם כיהנו ברבנות גם ר' משה גולדשטייד, שקיבל באפריל 1929 עיטור ממשלה פולין על פעילותו למען הציבור; ר' משה נחום טברסקי, רב העיר בשנות השלושים, שהיה בן משפחת האדמו"ר מטריסק. וכן הרב אפרים קירזנר. בק' ישב גם האדמו"ר מטריסק – הרב זאב (ולולה) טברסקי.

ראשיתה של הציונות בק' הייתה עם יסוד אגודה ציון"

עליו מגן רוד כחול ואחר כך, בספטמבר הוחלף הסרט בטאים צהובים (על החזה ועל הגב). לפי הוראות הגרמנים הקם יודנרט ווחבלו היו עסוקים יהודים לשעבר. בסוף חודש يول 1941 נצטו יהודיו ק' לאסוך את כל ספרי התורה ואלה הועלו על המוקד בפומבי. כמו כן הוחרמו כל דברי הערך ועל יהודיו העיר הוטל לשלם סכום כסף גדול ככופר. הם הועסקו בעבודת כפיה בסבלות בתחנת הרכבת, במפעלי תעשייה, בשירותים ובחקלאות. מנת הלוחם לעובדים היהת 120 גברים ליום. כיוון שהשתדר רעב, ארגונגה הרכחת מזון; אך מי שנתקפס נענש קשות. קצב יהודי נתלה בפומבי בגל ששתת פרה ערבית פסח תש"ב.

ב-21 במאי 1942 הורה הממשל הגרמני להקים שני גטאות, האחד בעיר החדש ("החולות") — די זאמד נועד לעובדים ולמשפחותיהם. אלה, שמספרם היה יותר מאשר 8,000, קיבלו תעוזות עבורה. הגטו החדש הוקם בעיר הישנה ובו רוכזו הד' בלתי מועלים", חסרי אישורי עבודה; מספרם היה בערך 6,000.

ב-2 ביוני 1942 הקיפו כוחות משטרת גרמנית ואוקראינית את הגטו השני (של הבלתי מעילים). אנשי היודנרט שהזווירו עוד בעבר הקודם נצטו להודיע שעלה כולם להתרց' במטה לצאת ל"עבודה במזרחה". רוב הציבור לא הת��טה וניסה להתחמק בכל מיני דרכם, לרבות או להתחבא. מבין הבורוחים הרבים שנתקפסו נורו ונהרגו 227 איש באיזור הריכוז. החיפוש אחרי המסתתרים נמשך שלושה ימים. כל היהודים הובלו לתחנת הרכבת ומשם הועשו במסילה הצרה לכיוון קאמין-קושיסקי עד לכפר בת'נובה, אל מחנות סידר וחול ושם נרצחו. על-פי הקבר עוד ניסו יהודים להתנתק בכל מיני צורות. היהודים שניצלו מן הטבח ציטטו מנאומו האחרון של מורה הגימנסיה העברית יוסף אונרבוק, שאים על הגרמנים בנקמת העם היהודי. האקציה הזאת בוצעה בהשתפותם של שוטרים גרמנים ואוקראינים מק'. יהדות שוטרים גרמנים מלווה ויחידה אס"דה-יס"פו, שביבעה את ההרג ליד הבורות.

לאחר שרוקן הגטו בעיר הישנה מישבו הועברו אליו היהודי הגטו השני, שכבעיר החדש. ב-19 באוגוסט 1942 התחיל חיסול גטו זה, שהתגוררו בו עובדים ומשפחותיהם. גם הם הובלו לכפר בת'נובה ונרצחו. רובם נתקפסו שכן למעלה מ-1,000 איש ברחו והסתתרו. רובם נטבחו והובאו לבית-הכנסת הגדל. שימוש מקום ריכוח לנידונים למותה. היהודים הכלואים הושארו שם ימים אחדים. לא מזמן ומימים ובתנאי חבוראה גרו עים, עד שנתאפשרו די אנשים ואו הם הובלו בקבוצות גדולות לבית-הකברות היהודי ונרצחו. בעת שהזו בבית-הכנסת רשמו היהודים על קירותיו את צוואותיהם. בקשות לנקמה, והצעירים ביטאו את רצונם העז לחיות. כתובות אלה נמצאו לאחר השחרור והוועתקו לפני שטושטשו. במהלך האקציה הזאת התרחש

המדינה — 5; רשות ארץ-ישראל העובדת — 703. לקונגרס המכ"א (1939) הציבו 1,236 איש. הוצאות הכלליים קיבלו 153; המזוחי — 203; רשות ארץ-ישראל העובדת — 816; פועל-ציון-شمאל — 27; נוער כלל-ציוני — 37.

בעת מלחמת העולם השנייה

בשנות הסיפוח הסובייטי 1939–1941 עברו על ק' תחילcis מחירים של סובייטיזציה. התעשייה והמסחר הפרטיים חוסלו; משתי הגימנסיות היהודיות (של גב' ארליך ושל "תרבות") הוקמו בתיכון יידי; מבתי הספר העבריים הוקמו בתיכון בידיש של 7 שנים לימוד. כל אלה על-פי המתוכנות הסובייטיות. עסוקים מרכזים של "דורור-החלוץ", שנמצאו בק' בספטמבר 1939 (מורען כניסה הצבא הסובייטי לעיר), הקימו מרכז מחרתתי, שתפקידו היה לדאוג לkiemci הרכשה, שהתפנו לאיזור הספר הפולני המזרחי, ולהחזיקם כקולקטיבים ואולי אף להציג אישור מן השלטון הסובייטי לקיים באוטה מסגרת. באחדות מעירות הסביבה הוקמו תאי מחרתות של התנועה במזכונות של "חמיישות", אך המשטר החשאית הסובייטית (הנ.ק.ו.ד.) החלה במקבץ אחריו הפעולות הזאת, של ד"ר אשר פרנקפורט, מנהל הגימנסיה העברית וציוני חוליה-לב, אבל אלה שהציעו את מועמדותם השיבו שישלחו אותו למוטקוה בקרון מיוחד יחד עם אשתו. מועמדותה אושרה אפילו בידי מזכיר המפלגה באוקראינה דאס, נ' חרושצ'ב. אך הקומוניסטים המקומיים יצאו בתקוף נגד פרנקפורט ולאחר מכן שהופעל לחץ כדי והוא מועמדותו. ביוני 1941 הוצע לאיש להחפנות מק' יחד עם משפחתו

במסגרת פינוי הפקידות הסובייטית הבירה.

בניהים פרצה מלחמת גורנינה-ברית-המועצות. ב-28 ביוני 1941 נכבשה ק' בידי הצבא הגרמני. כבר ביום הראשון לכיבוש נחטפו בין 60 ל-80 יהודים משכילים ובתואנה שהם מובלים לעבודה הוציאו אוחם להורג. ביום שלאחר מכן נטבחו החטיפות ומעשי הרצח של קבוצות יהודים. לפי הערכה נרצחו בחודש הראשון של הכיבוש 1,000 יהודים. בעיר הוקם ממשל אוקראיני עירוני בראשות ד"ר מיקולה פירוגוב. ראש עיר זה התעלל היהודי ק', הפסיק להם את זרם החשמל ואת המים ונרגע לעכاب את הספקת המזון. כדי להריעים.

בימי הכיבוש הראשוני הוטלה על היהודים חובה לשאתתו היכר מיוחד — בהתחלה בצורת סרט שרול לבן

קובל

- .14.1.1927 ,24.12.1926 ,17.12.1926 ,26.11.1926
 וואלין, לוצק, .8.4.1927 ,25.3.1927 ,11.3.1927 ,11.2.1927
 וואלנינגר גדראנק, לוצק, .10.2.1928 .5.11.1926 ,8.10.1926 ,8.9.1926 ,27.8.1926
 וואלנינגר וואך, רובנה, .4.2.1927 ,21.1.1927 ,7.1.1927
 וואלנינגר תאוגבלאט, רובנה, .17.12.1922 .21.4.1928 ,30.3.1928 ,20.3.1928 ,3.11.1925
 וואלנינגר לעבן, רובנה, .16.10.1928 ,27.7.1928 ,20.7.1928 ,22.6.1928 ,15.6.1928
 .3.7.1931 ,26.6.1931 ,27.1.1931 ,4.12.1928 ,13.11.1928 ,6.11.1928
 .27.11.1931 ,20.11.1931 .29.5.1936 .28.10.1924 ,24.10.1924 ,3.10.1924
 וואלנינגר צ'יטונג, רובנה, .6.2.1925 ,26.1.1925 ,9.1.1925 ,12.12.1924 ,5.12.1924
 .8.9.1925 ,26.6.1925 ,9.6.1925 ,19.5.1925 ,8.4.1925 ,24.2.1925
 .13.10.1925 .4.5.1928 ,2.3.1928 ,10.2.1928 ,6.1.1928
 וואלנינגר שטימע, רובנה, .26.10.1928 ,12.10.1928 ,23.9.1928 ,3.8.1928 ,15.6.1928
 .10.5.1929 ,5.4.1929 ,15.2.1929 ,11.1.1929 ,7.12.1928 ,9.11.1928
 .7.3.1930 ,24.1.1930 ,6.9.1929 ,30.8.1929 ,16.8.1929 ,5.7.1929
 .1.4.1932 ,19.3.1932 ,1.9.1930
 קארוילר שטימע, קובל, .1937 ,1932 ,1929 .M. Horn, *Powinności wojenne Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, Warsaw, 1978.
 W. Pawlino, *Uwagi i dane o możliwościach ekspansji gospodarczej kupiectwa i rzemiosła polskiego na Wołyniu*, Warsaw, 1938.
Regesty i nadpisy, Vol. I, Peterburg, 1899.
 Rocanik, *Organ żydowskiego akademickiego kota kowlan*, Kowel, Październik, 1937.
 S. Wronski & M. Zwolakowa, *Polacy-Żydzi*, Warsaw, 1971.

מאבק בין ערים יהודים שהתבצעו במרותפים ובין שוטרים אוקראינים שבאו להוציאם להורג. לפי אחת העדויות יצאו לפחות חמישה אוקראינים מן המאבק עם גולגולות מפוצחות. כאמור נמשכה האקציה הזאת זמן רב. ואחרוני היהודים נרצחו כנראה ביום 6 באוקטובר 1942.

ק' היה הירושה היחיד בוולין שהגיעו אליו שליחי תנועת המחרת היהודית בווארשה — פרומקה פולטניצקה ותמה שנידרמן: זה היה בראשית מאי 1942 בשובן לווארשה מסרו השליחות, שפעילי "דרור-החלוץ" בק' סיירו להן על קבוצות של פרטיזנים ועל עשרות ציירים שנשלחו ליערות. מקורות אחרים ידוע על קבוצה שחכירה עבדו במחנה לנשך של בפרטור צ'ראקסי, גנבו שם נשך ותחמושת והעבירו אותם לאחת היהודיות של האגודה הפרטיזנית הסובייטית שבפיקודו של לייקוב. אבל מפקד היהודיה היה האנטישמי נאסיקין ובאשר הגיעו אליו אנשי הקבוצה עצם כעבור זמן, הוא פקד לקחת מהם בעורמה את נשכם וכולם פרט לאחד נרצחו. אותו אחד חזר לגטו ויש לשער, שישפו לא עודד להמשיך בפעולות המאורגנת. לכן, לאחר אקציה החיסול באוגוסט 1942, הציגו הצעירום שכרכו יחדיו ליחיות פרטיזנים סובייטיות. נאסיקין עצמו הוצא להורג בידי מפקדיו בשל שכירותם ועובדות אחרות.

בפברואר 1944 התקדם הצבא הסובייטי עד שנענצר בפאתי המזרחים של ק' והתעכב שם במשך שלושה וחצי חודשים. העיר עצמה הופצחה והופגזה ונחרסה ברובה. שתי אוגדות פרטיזניות סובייטיות — הוהולינית בפיקודו של אלכסי פיזורוב והז'יטומירית בראשותו של מליק ניסו להסתער על העיר ולכבות אותה, אך נכשלו ופרטיזנים רבים נפלו בקרב. ביניהם היו גם לוחמים יהודים. כשבורתה העיר, ביום 2 ביולי 1944, נמצא בה רק 250 תושבים. כעבור זמן מה שבו אליה 40 ניצולים.

מקורות
 א"יר"ש, M-1/E-2180 ,03/1592 ,016/2084 ,016/2152 ,M-1/E-2094 .TR-10/610 ,016/5663 ,03/538 ,M-1/E-114 ,03/2208 .H.54.105.2(II)
 אבל", א"מ, 1.D.1.4912, D.1.331/A
 א"מ, 1.D.1.4912, D.1.331/A
 S-5/1796 ,S-5/1773 ,S-5/1707 ,Z-4-2605 ,Z-4-586 .Z-4-2023-I ,S-5/1713 ,Z4/231/46-D
 חפ"ן פ"ע, 013, כרך 3.1 צ' לובטקין, בימי כליין ומרד, תל-אביב, 1979.
 פ' סמאליאר, וו ביסטר חבר טידיאורא, תל-אביב, 1975.
 פנס ועד ד' ארץות (עורק י' היילפרין), ירושלים, תש"ה.
 פנס קאוועל, בוגנוב-אייס, 1951.
 קובל, ספר עדות זיכרון לקהילתנו שעלה עליה הנורת, תל-אביב,
 חש"ז.
 אונזער לעבן, קובל, שנות 1932.
 הצפירה, ואשרה, כ"ב בטווון תרט"ה, כ"ז בשבט תרע"ג, א' בתמזה
 תרע"ה, ח' בתמזה תרע"ה,